Archetype

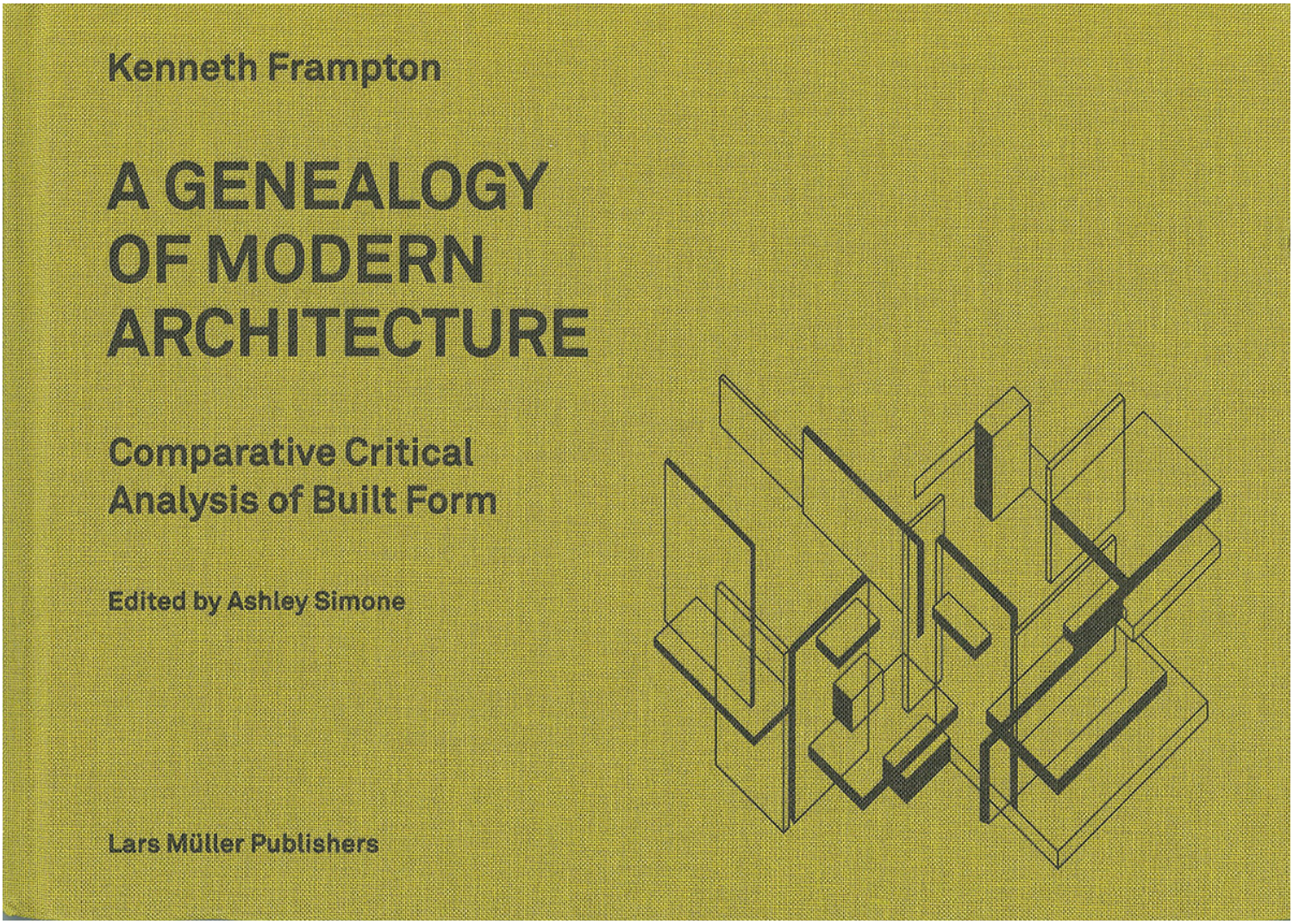

Η σύνθεση της αρχιτεκτονικής (Βιβλιοκριτική)

Ανδρέας Γιακουμακάτος - 26/04/2018

Kenneth Frampton, A Genealogy of Modern Architecture. Comparative Critical Analysis of Built Form, επιμ. Ashley Simone, Lars Müller Publishers, Ζυρίχη 2015, σελ. 304.

Η διδασκαλία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης είναι ένα διαχρονικό ζήτημα, που εξαρτάται κάθε φορά από το πολιτιστικό κλίμα της εποχής, τον «εσωτερικό διάλογο» στην αρχιτεκτονική κοινότητα, τις οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, ακόμη και τις εξελίξεις στο πεδίο της φιλοσοφίας ή των τεχνών. Στην εποχή μας, με την επικράτηση της «μοντέρνας παράδοσης» του 20ού αιώνα ως κλασικής παράδοσης με βασικό χαρακτηριστικό τη μορφολογική αφαίρεση, εντάθηκε η τάση εισαγωγής και χρήσης της ιστορίας (της αρχιτεκτονικής) ως υποστηρικτικό εργαλείο του σχεδιασμού, σε μια προσπάθεια γεφύρωσης της σύνθεσης και της ιστορίας εντός

της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης.

Louis Kahn, Μουσείο Kimbell στο Fort Worth, Τέξας, 1966-1972 (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Μια απάντηση στο –ενίοτε ανυπόφορα ρητορικό– ερώτημα «σε τι χρειάζεται η ιστορία στη σύνθεση της αρχιτεκτονικής», επιχειρεί να δώσει ο Κένεθ Φράμπτον (γεν. 1930), ο επιφανέστερος εν ζωή ιστορικός και κριτικός αρχιτεκτονικής διεθνώς και καθηγητής στο Columbia University της Νέας Υόρκης, με το τελευταίο βιβλίο του, Γενεαλογία της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής, προϊόν διδακτικής εμπειρίας δεκαετιών. Ο Άγγλος ιστορικός είναι γενικότερα γνωστός για την κριτική στον αρχιτεκτονικό φορμαλισμό και τις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης, καθώς και για την υποστήριξη της ιδέας ενός «τοπικισμού της αντίστασης» με κριτική διάσταση, θεματοφύλακα πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων και ταυτοτήτων (το θέμα του «κριτικού τοπικισμού» στο βιβλίο του -διεθνές μπεστ-σέλλερ-, Μοντέρνα Αρχιτεκτονική του 1981 [ελλην. έκδοση 1987] όπου αναδεικνυόταν και το έργο του Δημήτρη Πικιώνη, του Άρη Κωνσταντινίδη και του ζεύγους Αντωνακάκη, βρέθηκε για δεκαετίες στο κέντρο της διεθνούς συζήτησης: βλ. Α. Γιακουμακάτος, «Η τελευταία μεγάλη σύνθεση», Το Βήμα, 3.7.1988).

Ο Φράμπτον είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικός απέναντι στην κατανάλωση του χώρου και των μη-ανανεώσιμων πόρων, αποτέλεσμα μεταξύ άλλων της «διασποράς -ελεύθερων στον χώρο- αρχιτεκτονικών αντικειμένων χωρίς σχέση μεταξύ τους», μεμονωμένων δηλαδή κτιριακών επεισοδίων φορμαλιστικής έξαρσης εκτός αστικού περιβάλλοντος, ένα πρόβλημα ιδιαίτερα αισθητό και στη χώρα μας. Ο Άγγλος ιστορικός, γενικότερα, δομεί την προσωπική κατανόηση της αρχιτεκτονικής γύρω από μια φαινομενολογική προσέγγιση που κινείται από τον Edmund Husserl και τον H.G. Gadamer ως τον Merleau-Ponty και τον Heidegger, υποστηρίζοντας ότι περισσότερο από τη μορφή και τη λειτουργία είναι σημαντικότερη η οργάνωση του χώρου και η απτή «σωματική» εμπειρία των πραγμάτων, των υλών και της κίνησης, που προσδίδουν οντότητα και νόημα στο αρχιτεκτονικό γεγονός.

Louis Kahn, Μουσείο Kimbell στο Fort Worth, Τέξας, 1966-1972 (φωτογρ. Α. Γιακουμακάτος)

Με αυτά τα εργαλεία, και μετά από μια σπουδαία για την ουσία της Εισαγωγή, ο Φράμπτον προχωρεί στη συγκριτική προσέγγιση 14 ζευγών κτιρίων σχεδιασμένων από το 1924 ως το 2007. Επιλέγει δημόσια ή ιδιωτικά κτίρια που μπορεί να διαφέρουν ως προς τις ιδεολογικές προϋποθέσεις τους αλλά να εμφανίζονται ομοειδή ως προς το μέγεθος, την εποχή και το πρόγραμμα, έτσι ώστε η σύγκριση μεταξύ τους να αποκαλύπτει ευκολότερα τις ποιότητες που εμπεριέχονται σε αυτά. Τα παραδείγματα είναι όλα διάσημα: από την κατοικία Schröder (Rietveld) και το Σπίτι του Φασισμού (Terragni) που αντιπαρατίθενται στην Maison Cook (Le Corbusier) και το Δικαστικό Μέγαρο στο Gothenburg (Asplund) ως το Μουσείο Kimbell (Kahn) και το Μπομπούρ (Piano), που συγκρίνονται με το Μουσείο Nordjyllands (Aalto) και την Médiathèque στη Νιμ του Norman Foster. Ο Φράμπτον, με «εργαστηριακή» σχεδόν αναλυτικότητα και στη βάση σταθερών ερωτήσεων/κριτηρίων, επιδιώκει την επισήμανση ενός «αθροίσματος συνδηλώσεων» που αναδεικνύουν τη θέση, τον ρόλο και τις ποιότητες καθενός κτιρίου στο ξεχωριστό κάθε φορά φυσικό και κατασκευαστικό περιβάλλον, χωρίς να προβαίνει σε κάποιου είδους αξιολόγηση. Το βιβλίο συνοδεύεται από εξαιρετικές εικόνες, σχέδια και διαγράμματα, έτσι ώστε η διαδικασία της ανάλυσης να είναι όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματική.

Η τελευταία αυτή δουλειά του Φράμπτον είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα (χωρίς να είναι το μοναδικό) για τον τρόπο με τον οποίο η κατανόηση σε βάθος του ιστορικού αποθέματος του 20ού αιώνα μπορεί να είναι μια μορφή «γενεαλογίας» του σύγχρονου σχεδίου, σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από την άμβλυνση και την αβεβαιότητα των αξιολογικών κριτηρίων για την αποτίμηση της αρχιτεκτονικής. Με την έννοια αυτή το βιβλίο είναι και ένα εγχειρίδιο αρχιτεκτονικής κριτικής.